

De aanslag

Columns - 8 januari 2021 - Auteur: Merlijn Schoonenboom

‘Een aanslag op de democratie’, zo klonk het van Duitse politici na de bestorming van Trump-aanhangers op het Capitool in Washington. Ze zijn de enige niet die het zo omschrijven, maar: in Duitsland is deze uitdrukking de afgelopen jaren zó vaak gebruikt, dat hij bijna zijn betekenis had verloren.

Natuurlijk, een dergelijke waarschuwende zin is niet vreemd in Duitsland. Niet alleen is het bewustzijn van de consequenties van rechts geweld door het oorlogsverleden veel groter dan elders, ook kampt het land met een grote subcultuur van gewelddadige neonazi's. Maar toen ik in Duitsland kwam wonen, was ik toch nog verbaasd over het gemak waarmee een dergelijke ondergangretoriek werd gebruikt.

Die felle polemiek leek me niet alleen compleet overdreven, maar leek me ook schaduwzijden voor de politieke cultuur te hebben. De waarschuwing dat iets ‘anti-democratisch’ is, kan immers ook een middel worden om juist géén democratisch debat aan te gaan. Met name Duitse progressieven hebben de neiging om conservatieven met nazibeschuldigingen te confronteren als ze het met hen oneens zijn. Niet voor niets staat het nieuwe Amerikaanse begrip ‘cancel culture’ in Duitsland al veel langer bekend als de beruchte ‘Nazi-Keule’, die altijd klaar staat om de tegenpartij tot stilte te manen.

Laat iedereen nou maar gewoon zeggen wat ‘ie denkt, dacht ik, want onderdrukken leidt uiteindelijk tot uitbarsting. Achteraf ging ik daarbij uit van een duidelijk ‘Nederlandse’ argumentatie, passend bij een land waar rechtse onvrede van Fortuyn tot Baudet als een ‘deel van de democratie’ wordt gezien, niet als een bedreiging ervan. Als in het parlement rechtse woede kan worden geuit, dan vindt dat een uitweg in woorden, en niet in daden.

Trump heeft vier jaar alles open kunnen zeggen, maar het heeft niet voor ontspanning gezorgd

Het is daarom niet vreemd dat juist twee Nederlandse wetenschappers deze theorie van het ‘kanaliseren van politieke woede’ ook in Duitsland hebben proberen uit te leggen. Ruud Koopmans onderzocht al in de jaren negentig het verband tussen opkomende rechtse partijen en de afname van rechts geweld.

Tijdens de vluchtelingen crisis zei Paul Scheffer in de Süddeutsche Zeitung dat je het politieke debat maar beter niet kan onderdrukken, want dat leidt tot meer aanslagen - en inderdaad, op dat moment was in Duitsland kritiek op het asielbeleid nauwelijks mogelijk, en tegelijk nam het aantal aanslagen sterk toe.

In Duitsland overheerst daarentegen een heel andere theorie over politieke emoties. Veel Duitse progressieven vrezen dat radicale woorden juist wel tot radicale daden kunnen leiden. Volgens hen voelen neonazi's en andere gewelddadige radicalen zich makkelijk 'gelegitimeerd' tot acties over te gaan, als conservatieve politici zich bijvoorbeeld kritisch over asielbeleid of over migratie uitlaten.

'Uit opruiende woorden worden gewelddadige daden', twitterde Heiko Maas

Niet vreemd dus dat Heiko Maas, de Duitse minister van Buitenlandse Zaken van de SPD, als reactie op Washington letterlijk deze Duitse theorie over politieke emoties onderschreef. 'Uit opruiende woorden worden gewelddadige daden', twitterde hij. Maas verwees hierbij niet alleen naar de gebeurtenissen op het Capitool, maar ook naar die in Berlijn eind augustus, toen een groep van 400 Rijksburgers de trappen van de Rijksdag 'bestormde'.

Ik geef toe: toen de Duitse politici de verwilderde burgers op de trappen van het Duitse parlement op 30 augustus 'een aanslag op de democratie' noemden, nam ik die term niet eens meer serieus. Maar achteraf gezien was de uitdrukking deze keer wèl van toepassing. Feitelijk gezien openbaarde zich in Berlijn een nieuwe antidemocratische dimensie van de rechtse protestcultuur. In Washington is nog een stap verder gezet, en is de gewelddadige consequentie ervan realiteit geworden.

Ik woon vast te lang in Duitsland, maar ik vrees dat het tijd wordt de Nederlandse theorie van de 'kanalisering van politieke woede' te overdenken: Trump heeft vier jaar alles open kunnen zeggen, maar het heeft niet voor ontspanning gezorgd - en dat kan ook consequenties voor zijn Europese aanhang hebben.

Een open debat is cruciaal, de nazi-beschuldiging moet spaarzaam worden gebruikt, maar de grens moet worden getrokken wanneer de feiten opzij worden geschoven en waandenkbeelden worden geloofd die tot geweld leiden.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/41725/de-aanslag>